

tárgyalni kellene a folklórt is, de mivel az irodalomtörténetírás eddig a folklórt figyelmen kívül hagyta és mert egyelőre hiányzik a módszertani kapcsolat a történettudomány, az irodalomtörténet és a folklórkutatás között, a történetészetet a jelenleg még oszlatlan folklór-tömbökkel. Pedig mindaddig hiányos marad művelődéstörténetünk, hangsúlyozza a szerző, amíg a társadalom legszélesebb sávja, a paraszti világ, a nép műveltsége hiányzik összegezéseinkből.

E fejezet a továbbiakban bemutatja a különböző egyházakon belüli frontvonalakat, kiemelve a feudális ortodoxia és a reformtörekvések közti harcokat. Ezután az oktatásügy, a könyvkultúra, a tudományos élet, a szépirodalom és a művészet számbavetele következik.

Az 5. fejezet tárgyalja a felvilágosodás változatait, és ennek során sokoldalúan mutatja be a 18. század végi magyar felvilágosodás eszméit, intézményeit, tudományosságát, irodalmát és művészetét: mindazt, amit Kosáry Domokos önálló monográfiájában már részletesen megismerhettünk. Azáltal azonban, hogy itt mindezt – mégha rövidítve és tömörítve is – de egy történeti összefoglaló mű keretében olvashatjuk, talán még inkább megvalósulhatott a szerző egyik célkitűzése: a művelődés jelenségeinek a történelmi keretek közötti tárgyalásának fontossága.

Joggal utalt Várkonyi Ágnes az egyik fejezetben arra, hogy nem megfelelő méretű a hazai olvasási kultúra történetével kapcsolatos kutatás. Ez alig vitatható, noha ez kivételesen nemcsak hazai, hanem általános mulasztása a művelődéstörténeti kutatásoknak. Ugyanekkor hiányolható, hogy – legalábbis a század első felében – nem mindig használta fel a szerző azt a kevés összefoglaló munkát sem, amely pedig az újabb kutatások eredményeit tartalmazta. Például nem ártott volna az egyébként rendkívül szép és gazdag Rákóczi-fejezetben a fejedelemnek a korabeli sajtóhoz fűződő kapcsolatát behatóbban elemezni, mert ez Rákóczi politikai műveltsége szempontjából is fontos jelenség volt. Comenius, Francke és a hallei egyetem magyarországi hatásainak említése során kimaradt az iskolai újságolvasásnak az a gyakorlata, amelyet Bél Mátyás nyomán a pozsonyi líceumban valósítottak meg, abban az iskolában, ahonnan nemcsak Tessedik és Hajnóczy, hanem a 18. század végi hazai sajtó legtöbb úttörője és munkatársa is kikerült.

A *Magyarország története* című történeti kézikönyvsorozat 4. részének művelődéstörténeti fejezetei, ha egyes részletei vitákra, megjegyzésekre is készítenek, egészében véve koncepciózus, korszerű és színvonalas feldolgozása a magyarországi 18. századi művelődés történetének.

KÓKAY GYÖRGY

Magyar őstörténeti könyvtár.¹ A József Attila Tudományegyetem Magyar Őstörténeti Kutatócsoportja könyvsorozatot indított *Magyar Őstörténeti Könyvtár* címmel. Mind a kutatócsoport megszületése, mind e sorozat útra bocsátása öröndetes eseménye tudományos életünknek. A magyar őstörténet – forrásadottságainál fogva – sajátos diszciplína, több önállósult és szuverén módon, öntörvényei szerint működő tudományág határmezsgyéjén fekszik. Régen elmúltak azok az idők, amikor a magyar őstörténetben a korábbi indulásból szerzett előnyt kihasználva egy szakma (a nyelvészet, azon belül is elsősorban a turkológia) magára vállalhatta a magyar őstörténet teljes terhéét. Németh Gyula még Török Filológiai És Magyar Őstörténeti Tanszéket vezetett a Pázmány Péter Tudományegyetemen, a szegediek – évtizedek múltával – nagyon helyesen önálló Magyar Őstörténeti Kutatócsoportot szerveztek. A komplexitásra való törekvés, a különböző tudományterületeken elért eredmények egymással való szembeállítás nem idegen a szegedi kutatóktól. A *Bevezetés a magyar őstörténet kutatásának forrásaiba* című egyetemi jegyzet öt és a *Studia Uralo-Altaiica* harminnegy kötete egyszerre előzménye, fedezete és biztató ígérete a kutatócsoport munkásságának, záloga a most induló könyvsorozat sikerének. A series első kötetéhez írt Előszóban Róna-Ias András akadémikus világosan kifejezésre juttatta: mindarra a feladatra, amelyet a kutatócsoport maga elé tűzött, a szegedi Altajisztikai Tanszék körül kialakult műhely egyedül nem vállalkozhat, igényli az őstörténet művelésében érdekelt valamennyi tudomány közreműködését.

Ennek az igénynek a megtestesülése a sorozat első kötete. A benne foglalt tizenegy tanulmány túlnyomó többsége nem a magyar őstörténethez (vagyis a magyarság 895 vagy éppenséggel 1000 előtti történetéhez) nyújt adalékokat, hanem különböző tudományterületek képviselői azt teszik mérlegre: hol tartott a magyar őstörténet kutatása a két világháború között, milyen hatást gyakorolt a kor társadalmi

¹ *Őstörténet és nemzettudat 1919–1931. Magyar Őstörténeti Könyvtár 1.* Szerk. KINCSES NAGY ÉVA. Szeged, 1991. 93 p.

tudata, eszmerendszere az őstörténet művelésére, illetve az őstörténet kutatása mennyiben hatott vissza arra a szellemi (és azon túl: politikai) közegre, amelyben fogant. A kötet egyszerre szolgál adatokkal a magyar őstörténet sui generis tudományfejlődéséhez, illetve a diszciplína társadalmi-politikai kötődéséhez. Öröndetes, s éppen ez az új szegedi vállalkozás hagyományokra visszatekintő nagy erőssége, hogy minderről az érintett tudományszakok művelői (a 20. századi történelem kutatója mellett az irodalomtörténész, a középkorász, a finnugrista, az orientalista, a néprajzos, az embertanos) mondják el véleményüket. Természetesen nincs arról szó, hogy a dolgozatok kimerítették a témát, de az alábbi rövid tematikai áttekintés a bizonyosság arra, hogy a fő vonalakat a kötet megragadta, bemutatta (legfeljebb azon töprenghetünk el, hogy a tizenegyből két tanulmány címében szereplő 1919–1931 közti időhatár miért vált az egész kötet alcímévé, amikor a dolgozatok többsége – egyébként magától értetődő módon – a két világháború közti időszakra terjesztette ki vizsgálódása tárgyát, s nem egy közülük még korábbi időhatárról indította mondandóját).

A kötet élén – az Előszót követően – Serfőző Lajos tanulmánya áll, amely a korszak általános jellemzését adja. A többi írás szerzőjének ábécé-rendjében követi egymást. Aszalós Károly Szabó Dezső eszmerendszereinek nemzeti-faji vonatkozásait tárgyalta 1919–1923 között. Berta Árpád a magyar őstörténet kiemelkedő művelője, Németh Gyula őstörténeti nézeteinek fejlődését tekintette át 1908–1930 között, bemutatva, milyen utat járt be a tudós *A honfoglaló magyarság kialakulása* című korszakos mű megszületéséig. Farkas Gyula a fajkutatás 1919–1931 közti magyarországi helyzetéről, a fajbiológia térhódításáról és kritikájáról írt. Fried István annak szentelte tanulmányát, hogy a szlávok – főleg az utóbb szlovákok lakta térség szlávjai – és a honfoglaló magyarok milyen megítélésben részesültek az 1919–1931 közti magyar tudományos irodalomban. A kötetet szerkesztő Kincses Nagy Éva a turáni gondolat hazai útját vázolta fel az 1910–1920-as években. Kordé Zoltán a székely eredetkérdésben alkotott főbb nézeteket gyűjtötte csokorba Hunfalvy Páltól (1876) Hasan Erenig (1943). Kósa László arról értekezett, hogy a magyar néprajztudomány – mint sok tekintetben par excellence őstörténeti stúdium – mennyiben járult hozzá az őstörténeti kérdések megválaszolásához; ehhez a vizsgálathoz főleg *A magyarság néprajza* kötetét vette igénybe. Bizonyos szempontból eltér az eddig tárgyalt tudománytörténeti dolgozatoktól Róna-Tás András írása. Mert bár Gombocz Zoltán 1920 körüli munkái kapcsán a magyarok hun eredettudatát vizsgálta, de nem állt meg a hisztóriográfiai összegzésnél, hanem e sokat tárgyalt kérdés-körben kifejtette saját álláspontját is, amely szerint a korai Árpád-korban a magyaroknál létezett a keleti eredetű hun leszármazási tudat, amely azonban történeti valóságot nélkülöző hamis (fiktív) tudat volt. Szij Enikő a heimoaate – a finnugor néprokonsági eszme – finnországi történetét dolgozta fel, különös tekintettel az 1920–1940 közti évekre. A kötet záródolgozata a sorozatot szerkesztő Zimonyi István tolábol való, aki Kmoskó Mihály szírológiai és arabisztikai, valamint magyar őstörténeti munkásságát vette számba.

Az itt röviden vázolt tematikai gazdagság csak aláhúzza azt, hogy az őstörténet és nemzettudat két világháború közti kapcsolatainak rangos szerzők által történt bemutatása, vagyis e tárgykörben 1988 áprilisában Szegeden tartott tudományos ülésszak anyagának közreadása egyaránt értékes nyeresége a magyar őstörténeti kutatásoknak (főleg az őstörténeti vizsgálódások története vonatkozásában) és az 1920–1930-as évekbeli magyarországi szellemi irányzatok, mozgalmak kutatásának.

KRISTÓ GYULA

A Bolognai Rovásémlék.¹ A székely rovásírás első, nem csak részletes, de részleteiben is szakszerű monográfiáját adja kezünkbe ezzel a könyvvel Sándor Klára. E rovásírás emlékeit mindig is egyfajta bizalmatlanság övezte írástörténészek, nyelvészek részéről, ami a gyakori hamisítványok és a szapora dilettáns munkák miatt tökéletesen érthető is. E bizalmatlanság eloszlátásán – úgy látszik – nem segített Németh Gyula 1934-es vázlatos munkája sem (talán éppen vázlatossága miatt): a székely rovásírás adatai továbbra sem kerültek be a nyelvtörténeti, illetőleg kultúratörténeti munkákba. „A Bolognai Rovásémlék” megjelenése jelentős lépés ahhoz, hogy ez a helyzet megváltozzon, hiszen a szerző forrásának kultúratörténeti és nyelvtörténeti adatait is hasznosítja.

¹ Sándor Klára: *A Bolognai Rovásémlék. A székely rovásírás 1. Magyar Őstörténeti Könyvtár 1 (recte: 2).* A József Attila Tudományegyetem Magyar Őstörténeti Kutatócsoportjának kiadványai. Szeged, 1991. 204 p.